

فصلنامه علمی - تخصصی معارف علوم انسانی و علوم اسلامی

شماره یازدهم، زمستان ۱۴۰۱، ص ۲۵-۵۱

آسیب شناسی رفتار اقتصادی زنان در خانواده و اجتماع از منظر قرآن و عترت

احمد پارسا منش^۱

چکیده

زن در اسلام به عنوان رکن اساسی و محور اصلی در خانواده است و تاثیر گذار بر کل جامعه می باشد. از این جهت اسلام جایگاه مادری و همسری و اداره امور تربیتی و عاطفی را برای زن در اولویت قرار داده و آن را هدف اصلی زن دانسته است. هدف از مقاله حاضر بررسی آسیب های وارده رفتار اقتصادی زن در بعد فردی، خانوادگی و اجتماعی از منظر قرآن و عترت است که به روش توصیفی - تحلیلی ارائه می شود و در آخر نتیجه می گیرد که اولویت حضور جدی زنان در اداره امور داخلی خانواده است و اشتغال زنان در مرتبه ثانوی قرار دارد در صورتی که خللی بین وظایف مادری و خانوادگی با اشتغالش ایجاد نشود.

کلیدواژه: آسیب شناسی، خانواده، اجتماع، تربیت، قرآن

---

^۱ طلبه سطح ۲ حوزه علمیه قم، فارغ التحصیل سطح ۲ حقوق و قضا از موسسه حقوق و قضای اسلامی قم، آدرس ایمیل

مقدمه

اسلام به مسئله خانواده عنایت و توجه ویژه ای دارد، اعضای خانواده هر یک دارای تکالیف و نقش هایی هستند که برای عملکرد خانواده حیاتی است و به ویژه زن که با کوتاهی در تکالیف خود ضربه جبران ناپذیری به بنیان خانواده وارد می کند. در نگاه اسلام ارزش همسر داری زنان برابر با مرزداری و جنگ است که مردان آن را انجام می دهند. امام باقر (ع) می فرماید: «خداوند عزوجلّ جهاد را هم بر مردان و هم بر زنان واجب ساخته، اما جهاد مرد بذل مال و جانش تا حد کشته شدن در راه خداست، ولی جهاد زن شکیبائی در برابر ناملایماتی است که از همسر خویش می کشد و (نیز) توجه کامل به انحصارطلبی شوهر نسبت به او» و نیز در روایت دیگری از پیامبر(ص) آمده است که «جهاد المراه حسن التبعل؛ جهاد زن، نیکو شوهرداری کردن است. در نگاه دین خانواده از حقوقی برخوردار است که استیفای آن به درازای بی نهایت است. علوم و معارف دینی و سنت های ریشه دار اجتماعی، زنان را به حفظ ارکان خانواده دعوت می کند؛ اما هنجارهای دنیای امروزه آنان را به حضور هر چه بیشتر در جامعه و مراکز اشتغال دعوت می کند. حال این سوال مطرح می شود در صورت خطر افتادن یکی، اولویت با حفظ کدام است و به چه دلیل؟ هدف از این پژوهش نگرش صحیح نسبت به اشتغال زنان و شناخت پیامد های منفی این اشتغال در بعد فردی، اجتماعی و روابط خانوادگی می باشد تا بتوان با ارائه راهکارهای مناسب اثرات منفی آن را کاهش داد. بررسی ها نشان می دهد که پژوهشگران و نویسندگان به صورت کلی به اشتغال زنان پرداخته اند لیکن این مسئله به آن صورت که موضوع این پژوهش است مورد توجه قرار نگرفته است..هدف نگارنده این است که موضوع را از منظر قرآن و عترت مورد بررسی قرار دهد.

۱- اداره امور مالی خانواده

از دیدگاه دین مبین اسلام اداره مالی خانواده به طور کلی به عهده مرد است .

الف) مهر یا صدق زن بر عهده مرد است؛ و آن هدیه ای است از طرف مرد به زن ، و زن بر اثر ازدواج مالک آن می شود و می تواند آن را از همسر خود مطالبه کند (وسایل الشعه ، ابواب المهوره) . خداوند می فرماید : « وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً ۚ فَإِنْ طِبِنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا » (نساء : ۴) مهر زنان را در کمال رضایت به آنان بپردازید . پس اگر چیزی از مهر خود را از روی رضا و خشنودی به شما بخشیدند، از آن برخوردار شوید که شما را حلال و گوارا خواهد بود.

ب) نفقه زن در ازدواج دائمی بر عهده مرد است . منظور از نفقه مسکن ، لباس ، غذا ، اثاث خانه و سایر مواردی است که به طور متعارف با وضعیت زن متناسب باشد . (عاملی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۵ ، باب ۱ و ۲)

ج) در قرآن آمده است : « الرَّجَالُ قَوَامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضُهُمْ عَلَى ۙ بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ۚ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ ۚ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ۚ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا » (نساء: ۳۴) مردان سرپرست زنانند به دلیل آن که خدا برخی از ایشان را بر برخی برتری داده و نیز به دلیل آن که از اموالشان خرج می کنند . پس زنان شایسته ، فرمانبردار (همسرانند) و به پاس آن چه خدا برای آنان حفظ کرده اسرار(شوهران خود) را حفظ می کنند . علامه طباطبایی در تفسیر المیزان اینگونه بیان می کند که مردان در تَمَشِيتِ و روبه راه ساختن امور زندگی خانوادگی نقش مهمتری را دارند و سرپرست اداره امور خانوادگی می باشند. (طباطبایی، ۱۳۵۰ ج ۴، ص ۲۳) و در کلام خود به

این مطلب نیز تصریح و تاکید دارد که این امتیاز که برای مردان ذکر گردید تنها مربوط به تنظیم امور مادی زندگی خانوادگی است و هرگز دلیل کرامت و فضیلت مردان نسبت به زنان نیست، به این معنی که این تفاوت هرگز یک ارزش برای مردان محسوب نمی شود زیرا کرامت و برتری و ارزش در اسلام تنها به امور معنوی مانند ایمان و اخلاق و تقوا و عمل صالح و امثال اینها مربوط است و بنابراین هر یک از گروه مردان و زنان که دارای ایمان و اخلاق و تقوای بیشتری باشند، به همان نسبت در درگاه خداوند متعال تقرب بیشتری دارند و پاداش زیادتری را از پروردگار دریافت می کنند. (طباطبایی، ۱۳۵۰، ج ۴، ص ۲۳) اداره حقوق زن یکی از عوامل سلامت جسمی و روحی او به حساب می آید که بارزترین محور قوامیت را تشکیل می دهد. مرد به تناسب توانایی جسمی و آشنایی بیشتر با واقعیت های بیرونی بایستی نیازهای معیشتی و روحی زن را تامین نماید، تا وی با فراغت خاطر بدون خستگی جسمی و روحی به انجام وظایف خود بپردازد. به همین دلیل، قوامیت در سوره نساء، آیه ۳۴ به فضایل موهبتی مرد و تامین نفقه توسط او مستند شده است. اگر در کنار رنج و زحمت طاقت فرسای بارداری، شیر دهی و رسیدگی به کارهای خانه بار تامین هزینه زندگی زن نیز به عهده خود او باشد، یقیناً پیری و افسردگی زودرس به سراغ او آمده و نابهنگام جاذبه های طبیعی او را به یغما می برد و این خسارتی است که کاهش رغبت و علاقه مرد را نیز در پی دارد، بویژه اگر فرسودگی ظاهری با افسردگی روحی همراه باشد. بر این اساس تأمین هزینه زندگی زن نقش واضح و آشکاری در پایداری و استواری زیبایی و شادابی جسمی و روحی زن دارد. طرح تأمین نفقه زن با ماهیت حقوقی گام دیگری است در جهت حفظ کرامت و شخصیت زن و این که موقع دریافت هزینه، احساس ذلت و فرودستی دامنگیر وی نگردد. هویت حقوقی نفقه زن این پیام را در خود نهفته دارد که بی توجهی یا کم

توجهی به آن ستمگری و جفا کاری است و با رعایت آن حقوق ، مرد می تواند ادعای عدالت کند. (سجادی ، قوامیت مردان بر زنان در خانواده ، ص ۱۵۸) قرآن در سوره بقره به مسئولیت مرد اینگونه اشاره می کند : « وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ». (بقره : ۲۳۳) و اگر شما را شکّی است در قرآنی که بر بنده خود (محمد صلیّ الله علیه و آله و سلّم) فرستادیم، پس بیاورید یک سوره مانند آن، و گواهان خود را بخوانید به جز خدا، اگر راست می‌گویید. به عهده صاحب فرزند است که خوراک و لباس مادر را به حد متعارف بدهد ، هیچ کس را تکلیف جز به اندازه طاقت نکنند. در حالی که نفقه شوهر و فرزندان در هر حال بر عهده زن نیست . بنابراین دلایل قرآنی و فقهی ، از دیدگاه تعالیم اقتصادی - اجتماعی اسلام ، اشتغال زنان به عنوان منبع درآمد برای خانواده توصیه نشده بلکه تأمین امور مالی خانواده بر عهده مردان است .

۲- محوریت زن در خانواده

با توجه به اهمیت خانواده ، محوریت و نقش اساسی و زیر بنایی زن در تربیت نسل ، سامان بخشی به فکر و اعصاب مرد و تشکیل هسته اصلی جامعه، بر همگان روشن و واضح است . زن در خانواده ، دو نقش اصلی دارد؛ علاوه بر نقش های جانبی دیگر - و ما در این تحلیل ، به دو نقش محوری زن اشاره می کنیم :

الف) سازنده کانون امن زندگی

زن در خانه ، ایجاد کننده و سازنده کانون امن زندگی است و همچنین سازنده مجدد شخصیت ، توانایی و کارآیی مفید مرد است . آرامش و آسایشی را که زن به مرد می دهد نمی توان با هیچ شیوه و ابزاری

پدید آورد. این حقیقت برجسته و روشن در نقش آفرینی زنان را، قرآن کریم اینگونه متذکر می شود.

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» . (روم : ۲۱) و باز یکی از آیات (لطف) او آن است که برای شما از جنس خودتان جفتی بیافرید که در کنار او آرامش یافته و با هم انس گیرید و میان شما رأفت و مهربانی برقرار فرمود. در این امر نیز برای مردم بافکرت ادله‌ای (از علم و حکمت حق) آشکار است. از نشانه های او - خدا - است که برایتان از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنار آنها آرام گیرید. سکونت، آرامش عمیقی است که مردان در کنار زنان و در آغوش خانواده می یابند و اضطرابها و تشویشها از محیط اندیشه و زندگی مردان و زنان رخت بر می بندد. مولوی چه خوب این نکته را دریافته است آنجا که می گوید :

زین للناس حق آراسته است   ز آنچه حق آراست کی تا ندرست

چون بی بسکن الیهاش آفرید   کی تواند آدم از حوا برید

اینچنین خاصیتی در آدمی است   مهر، حیوان را کم است، آن از کمی است

مهر و رقت وصف انسانی بود   خشم و شهوت وصف حیوانی بود

ویل دورانت این صفا و صمیمیت را که پس از خاتمه شهوت نیز دوام پیدا می کند این طور توصیف می کند : «عشق به کمال خود نمی رسد مگر آنگاه که با حضور گرم و دلنشین خود تنهائی پیری و نزدیکی مرگ را ملایم سازند و کسانی که عشق را فقط میل و رغبت می دانند فقط به ریشه و ظاهر آن می نگرند، روح عشق حتی هنگامی که اثری از جسم بجا نمانده باشد باقی خواهد بود. در این ایام آخر

عمر که دلهای پیر از نو با هم می آمیزند ؛ با شگفتگی معنوی ، جسم گرسنه به کمال خود می رسد. « (مطهری، اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب ، ص ۸۴) شهید مطهری می فرمایند : « قانون خلقت زن و مرد را طالب و علاقمند به یکدیگر قرار داده است ، هر یک از آنها سعادت و آسایش دیگری را می خواهد ، و از گذشت و فداکاری درباره دیگری لذت می برد. » (مطهری نظام زن در اسلام، ص ۱۷۹) و همچنین می فرمایند : «گویی انسان یک کمال روحی دارد که آن کمال روحی جز در مدرسه خانواده در هیچ مدرسه ای کسب نمی شود.» (مطهری، مجموعه آثار ، ج ۲۲ ، ص ۶۷۷) و حتی در سوره مبارکه اعراف ، آرامش و سکوت در یرتو وصال ، و در نتیجه کشش و تمایل تنها به مردان نسبت داده شده و از نقش آفرینی زنان در جهت سکون و آرامش مردان قرآن اینگونه پرده بر می دارد : « مَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَمَا هَادِي لَهُ ۖ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ » (اعراف : ۱۸۹) هر که را خدا گمراه خواست هیچ کس رهنمای او نباشد، و چنین گمراهان را خدا در طغیان و سرکشی خود به حیرت و ضلالت واگذارد. در برخی روایتها نیز ، انس روحی عامل خلقت زوجین معرفی شده : (مهریزی، ص ۷۹) ثُمَّ ابْتَدَعَ لَهُ حَوَاءَ ... فَقَالَ آدَمُ يَا رَبُّ مَا هَذَا الْخَلْقُ الْحَسَنُ ؟ فَقَدْ آتَسَنِي قُرْبَهُ وَالنَّظْرُ إِلَيْهِ . فَقَالَ اللَّهُ يَا آدَمُ هَذِهِ أَمْتِي حَوَاءُ أَفْتَحِبُّ أَنْ تَكُونَ مَعَكَ تُوْنِسُكَ وَ تُحَدِّثُكَ ؟ فَقَالَ : نَعَمْ يَا رَبُّ وَ لَكَ بِذَلِكَ عَلَى الْحَمْدِ وَ الشُّكْرِ مَا بَقِيَتْ . (عاملی ، ۱۴۱۴ق، ج ۱۱ ، ص ۲) هنگامی که حوا را آفرید ... آدم گفت : پروردگارا ، این موجود زیبا کیست که قرب او و نگاه کردنش سبب انس است . خداوند فرمود : ای آدم این بنده من حوا است ؟ آیا دوست داری او انیس تو و هم سخنت باشد ؟ آدم گفت : بلی بار خدایا . و همیشه بر این نعمت تو را سپاسگزار و ستایشگر خواهم بود . و دیگر اینکه ، خانواده مردان را افرادی موظف و ضابطه گر و مسئولیت پذیر می سازد . و حس مسئولیت و تعهد را در او پرورش می دهد و سرپرستی و مدیریت در جامعه کوچک را

به او می آموزد و این موضوع بسیار والایی است که در هیچ مکتب و آموزشگاهی نمی توان بدین گونه عینی و ملموس و در عین حال انسانی و عاطفی ، مدیریت و تعهد شناسی را به انسانها آموخت . بنابراین کارایی مردان و ایفای نقش درست در جامعه و دیگر انتظار ها که از مردان هست ، در پرتو خانواده و در کنار همسران به فعلیت می رسد و شکوفا می گردد . این شبهه که می گویند ؛ تقسیم کارهای اجرایی مانع از دستیابی زنها به فضائل است؛ در اثر عدم توجه به نظام ارزشی اسلام است . نظام ارزشی اسلام غیر از معیارهای مکاتب دیگر است . در اسلام تعبد هست و این تعبد مایه تقرب است ، و هر کس بنده تر باشد مقرب تر است . بندگی خدا آن نیست که مطابق آراء و پیشنهادهای خود عمل کنیم ، بلکه بندگی آن است که طبق دستور خدا رفتار کنیم . اگر کسی توقع تکامل و انتظار فضیلت دارد ، معیار تکامل و فضیلت را باید وحی الهی تضمین کند و وحی الهی هم برنامه ها را تقسیم و توزیع نموده است . زن هرگز نمی تواند بگوید : چون من نسبت به بخشی از وظایف مرد محروم هستم پس از فضائل آن وظایف نیز محروم می باشم . چون برای هر کار اجرایی یک پاداشی است و به هر شخصی به مقدار اخلاص پاداش داده می شود ، اگر چنانچه برای مرد کارهای اجرایی مشخص و ثواب های معین است ، برای زن هم کارهای اجرایی و ثواب های مشخص است . (جوادی آملی ، ۱۳۷۷ ، ص ۴۱۳) اسما بنت یزید انصاریه ، یکی از زنان انصار ، به حضور پیامبر - صلوات الله و سلامه علیه - رسید ، عرض کرد : « و انا معشر النساء محصورات مقصورات قواعد بیوتکم و مقضی شهواتکم و حاملات اولادکم و انکم معاشر الرجال فضلتم علينا بالجمع و الجماعات و عیاده المرضی و شهود الجنائز و الحج و بعد الحج و أفضل من ذلك الجهاد فی السبیل الله و ان احدکم اذا خرج حاجاً او معتمراً او مجاهداً حفظناکم اموالکم و غزلنا اثوابکم و ربینا لکم اولادکم فما نشارکم فی هذا الأجر و الخیر .» ما زنها خانه نشین و

محصور و حامل فرزندان شما مردان هستیم . و شما مردها بر ما فضیلت دارید برای اینکه در نماز جمعه و جماعت ، در عیادت بیمار ، در تشییع جنازه شرکت می کنید ، شما مکرر می توانید به حج بروید و بالاتر از همه جهاد فی سبیل الله وظیفه شماست و ما محرومیم شما اگر به عنوان حج یا جهاد حرکت کردید ما باید در خانه ها بنشینیم و اموالتان را حفظ کنیم ، لباسهایتان را بیافیم ، فرزندان شما را تربیت کنیم ، ما زنها با شما مردها در هیچ یک از فضیلتها شریک نیستیم . پیامبر(ص) رو به این زن کردو فرمودند: « فقال افهمی آیتها المرأه و اعلمی من خلفک من النساء انّ حُسن التبعل المرأه لزوجها و طلبها مرضاته و اتباعها موافقته يعدل ذلک علّه فانصرفت و هی تهلل حتی وصلت الی نساء قومها » (طباطبایی، ۱۳۵۰، ج ۴، ص ۳۷)

ای زن بر گرد به همه زنهایی که تو نماینده آنهايي، چه در مشرق و چه در مغرب اعلام بکن که مسئولیت تربیت خانواده و تشکیل خانه ، شوهر داری ، حسن تبعل ،(نیک شوهر داری کردن) خانواده را حفظ کردن و ارکان خانه را به دوش کشیدن ، حفظ اولاد و اموال و تأمین آبرو ، معادل همه آن فضائل است که بر شمردی. مگر نه آن است که شما خواهان ثواب و تقرب الهی هستید ، مگر نه آن است که فروع دین تعبّدی است و ذات اقدس اله مصالح ما را بهتر از ما می شناسد، آن خدایی که به شما ۶ سال زودتر از دیگران دستور عبادی داد و زودتر از دیگران سخن گفت و شش سال زودتر از دیگران به حضور پذیرفت، این چنین دستور داده است که خانواده در اسلام اصل است آنها که خانه را منحل کرده و در حدّ یک خوابگاه به او می نگرند ، آنها جان و روح زن را از خانه بیرون آوردند و به مراکز فساد کشاندند .

ب) رسالت مادری

این نقش نیز، از مهمترین نقشهای اصولی و زیربنایی انسان ساز است. رسالت مادری، دورانی طولانی دارد و زن از آغاز تشکیل نطفه در رحم، براستی پرورش دهنده فرزند است. (فکور، پایگاه اجتماعی و سیاسی زن، ص ۴۳) مادر مسئولیت پرورشی ویژه ای به عهده دارد که مرد از آن محروم است. خدای سبحان دست کم، وظایف و راهنمایی هایی به مدت سی ماه برای مادر مقرر فرموده است. (زینب برجی نژاد، نقش مادر در تربیت فرزند، ص ۱۹۱) مادر همواره و تا واپسین لحظات حیات، تأثیرهای اصولی بر راه و کارهای فرزندان دارند. تأثیر بسیار اشکارتر مادر در دوران شیر خورگی و کودکی است. براساس آیات قرآن: «نَسَاؤُكُمْ حَرْتُ لَكُمْ» (بقره: ۲۲۳) صفات الهی و انسانی از طریق زنان، یعنی مادران، به فرزندان منتقل می شود. و در واقع، بذر اولیه و مبنای آنچه در زندگی درو می شود، در وجود مادران شکل می گیرد. (ملکی، خانواده و تربیت دینی، ص ۳۳).

این امر به دلیل نقش دو سویه مادر است که عامل وراثتی و محیطی به شمار می رود. در جنبه ی وراثتی، خصایص بسیاری از خود به فرزندانش منتقل می کند و در جنبه ی محیطی نیز دامان وی نخستین و در نتیجه، مؤثرترین آموزشگاه کودک است. (اسکندری نژاد، نقش شخصیت مادر در تربیت دینی فرزند، ص ۱۳۸) امام سجاد (ع) در این زمینه می فرماید: «... تو در برابر خوب تربیت کردن و راهنمایی اوبه سوی پروردگار و اطاعت او مسئول هستی، پس عمل تو درباره ی او، همانند عمل کسی است که می داند در نیکی کردن به او یاداش و در کوتاهی به او کیفر می بیند ...» (حرانی، ۱۴۰۴، ص ۲۶۹) کودک در دو سال اولیه زندگی از شیر مادر تغذیه می کند و از او جدا نیست، این ارتباط به حدی است که می توان گفت دو جسم در یک روحند. بر این اساس شیر دادن به کودک، فقط عمل

تغذیه نیست، بلکه تبادل عاطفی و تقویت روحی است. کودک به هنگام شیر خوردن از مادر، صدای قلب او را می شنود و آرامش نسبی پیدا می کند و کودکانی که از شیر مادر محرومند این آرامش را ندارند. شیر دادن مادر موجب اقتنای روانی طفل می شود و کودکانی که با شیر مادر تغذیه می کنند کمتر دچار ناراحتی روانی می شوند و حتی از نظر جسمی سالم تر هستند به عقیده روان شناسان، شیر مادر کودکان را شاد و خرسند نگاه می دارد و حتی از نظر اخلاقی هم در کودک اثر مثبت دارد. تغذیه از مادر، کودک را به مادر نزدیکتر می کند و طفل از این نزدیکی، احساس رضایت دارد و روحیه اش شاداب تر است. (برجی نژاد، نقش مادر در تربیت فرزند، ص ۱۹۳) در آئین اسلام توصیه های بسیاری در دوران بارداری و پس از زایمان و شیر دادن و ... به مادران شده است. امام علی (ع) در این زمینه می فرمایند: «انظروا من یرضع اولادکم فان الولد یشب علیه». (کلینی، ۱۴۰۸، ج ۲، ص ۹۳) باید بنگرید چه کسی فرزند شما را شیر می دهد زیرا فرزند تحت تاثیر شیر او پرورش می یابد و رشد می کند. در آموزه های اسلام ملاحظه می کنیم که مادر تا ۲ سال در مورد پسر و تا هفت سال در مورد دختر، نسبت به پدر در حضانت (نگهداری و تربیت اولاد) اولویت و تقدم دارد. (عاملی، ۱۴۱۴، ج ۱۵) یکی از جریانهایی که در جهان غرب به وجود آمد و در نقاط دیگر جهان نیز رواج پیدا کرد و لطمه های بزرگی به شخصیت کودکان و در نتیجه به جامعه بشریت زد تأسیس مهدکودکهاست. مهدکودکها هر چند از جهت ظاهری بسیار مدرن و پاکیزه است ولی هرگز عواطف و احساسات کودک را ارضاء نمی کند. (نوری همدانی، ۱۳۸۲، ص ۴۶۶) و پیوندهای عاطفی ناقص یا نا کافی را با والدینشان - به ویژه مادر - برقرار می سازند. این در حالی است که پیوند عاطفی یا دلبستگی بین مادر و به خصوص کودک، بخش اساسی از رشد سالم و متعادل هر فردی است. دومین نگرانی این است که مطالعات پیگیری در مورد

کودکانی که به مهد کودک رفته اند نشان می دهد که وقتی این کودکان به سن ۱۰ سالگی می رسند میزان پرخاشگری بیشتری را نشان داده ، قدرت تحمل کمتری در مقابل ناکامی یا شکست دارند . اگر این جدایی در زیر یک سالگی باشد خطر آن بسیار بالاست . (بیابانگرد ، راهنمای والدین و معلمان در تربیت و آموزش کودکان ، ص ۱۳۶) زنی که فرزندش را ترک کرده و فقط در فکر کار خارج خانه است نه تنها خصائل مادری را از دست داده و مظهر بی احساسی شده است بلکه سبب ایجاد عقده های بی مادری در فرزندانش گشته و آنها را در کودکی بد خلق ، حسود ، لجوج و سرکش بار آورده است . مطابق سرشماری دقیق ، این دسته از کودکان که در دوران کودکی از محبت مادری محروم بوده اند بعداً نه محبت اشخاص دیگر را پذیرفته و نه خودبه کسی ابراز محبت کرده اند ، در تمام عمر نیز فردی لجوج و سرکش و تند خود و عصبانی ، خود خواه و بدبین خواهند بود ؛ همه مردم را دشمن خود می پندارند و به جای ابراز لطف و عطف با دیگران خود را برای مبارزه با آنان آماده می سازند . (نوری همدانی ، ۱۳۸۲ ، ص ۴۶۶) پروین اعتصامی نقش مادر را اینگونه سروده :

اگر فلاطن و سقراط، بوده اند بزرگ   بزرگ بوده پرستار خردی ایشان

به گاهواره مادر، به کودکی بس خفت   بس به مکتب حکمت حکیم شد لقمان

چه پلهوان و چه سالک، چه زاهد و چه فقیه   شدند یکسر، شاگرد این دبیرستان

(اعتصامی، ۱۳۲۰، ۲۹۸) کوتاهی مادر در امر رسالت مادرش باعث زیانهایی در جنبه فردی و اجتماعی می شود : در جنبه فردی عدم توجه به تربیت فرزند موجب عدم رشد و عدم تعادل در قوای جسمی و فکری روانی است سهل انگاری ها موجب آن خواهد شد که در امر تربیت رشد نکند . از مواهب حیات

برخوردار نگردد، استعدادهایش همچنان دست نخورده و ناشکوفاً بماند. در جنبه اجتماعی خطر بالاتر از این است از آن بابت که اگر دختران تربیت نشوند ملت و اجتماع تربیت نخواهد شد؛ کانون خانوادگی بعدی، دیگر گرم نیست؛ رنگ و طراوت دلچسب ندارد. فرزندان پرورده شده در آن خانه هرزه و بی بند و بار خواهند بود. از محبت و عواطف در آن خانه سراغی نیست دریغ داشتن تربیت از دختران آنها را در اجتماع انسانی در حد حیوانی تنزل خواهد داد که کارش تنها توالد و تناسل است. مسأله تعقل و تفکر، آینده نگری و جهان بینی برای او مطرح نخواهد بود، ضعف‌ها و نارسائی‌هایش تدریجاً به دیگران سرایت خواهد کرد. از اخلاق و ملکات فاضله خبری نخواهد بود ضمن اینکه نیمی از افراد جامعه عاطل و باطل می‌مانند. (قائمی، ۱۳۸۷، ص ۶۰) سعدی نیز اینگونه به این مطلب اشاره می‌کند:

هر که خردی اش ادب نکنند   در بزرگی فلاح از او بر خاست

چوب تر را چنانکه خواهی پیچ   نشود خشک جز به آتش راست (سعدی شیرازی، ۱۸۴۷، ص ۱۴۹) او تربیت فرزند را به چوب تر و خشک تشبیه می‌کند که تا تر است انعطاف دارد و هر چه خشک تر شود انعطاف آن کمتر می‌گردد و وقتی کاملاً خشک شود یک حالت ثابت به خود می‌گیرد و تغییر نمی‌کند.

نکته: انجام دادن رسالت مادری باعث رشد اقتصادی کشور نیز می‌شود.

رسالت مادری و تربیت دختران باعث رشد اقتصادی کشور می‌شود. دختران امروز مادران فردای ما هستند که باید بنای اقتصاد خانواده را پی‌ریزی کنند. همه انسانهای جامعه ما این نکته را می‌دانند که

اگر فرد مجردی بخواهد خود را اداره کند نیاز به هزینه معینی دارد. در حالی که اگر ازدواج کند با همان هزینه می تواند غذای خود و همسرش را تأمین کند. مادران خانه دار با کنترل هزینه ها، با جلوگیری از اسراف و هدر دادن مواد، با مراقبت در تهیه مایحتاج زندگی به میزان نیاز نقش فوق العاده ای در جنبه اقتصادی زندگی دارند و تربیت آنها از این دید هم کمکی است به خانواده و هم سببی است برای رشد اقتصادی کشور. (فائمی، ۱۳۸۷، ص ۵۹) اندیشمندان و بزرگان که در اندیشه سامان بخشی اجتماعات و تمدن بشری هستند، زنان را به اصالت نقش مادری بسیار توجه می دهند، و تأکید دارند که جنجال تبلیغاتی تساوی زن و مرد، مبدا زنان را از ایفای کامل نقش مادری باز دارد که این فاجعه ای ومصیبتی جبران ناپذیر است، که در فرزندان که مادران خود را در کنار خود نمی بینند و یا در خانواده های که به طلاق منجر شده است نمونه های آن را بسیار می یابیم. امام خمینی (ره) بنیان گذار جمهوری اسلامی در خصوص تذکر دادن به اینکه نقش مادری اصولی ترین نقش آنان در زندگی است و تکامل و رشد مادی و معنوی، حتی سلامت بدنی آنان نیز در پرتوی ایفای این نقش است این گونه می فرماید: «شما مسئول هستید، مسئولیت بزرگ است، یک انسان درست ممکن است یک عالم را تربیت کند یک انسان غیر سالم و یک انسان فاسد عالم را به فساد می کشد. صلاح و فساد از دامن های شما و از تربیت های شما و از مدارسی که شما در آنجا اشتغال دارید از آنجا شروع می شود. اینها می خواهند بچه ها را از دامن مادرشان جدا کرده و به پرورشگاه بفرستند... بچه ها که از دامن مادر جدا شده اند و در پرورشگاه رفتند اینها چون محبت مادر ندیده اند عقده پیدا می کنند این عقده ها منشاء همه یا اکثر مفاصدی است که در بشر حاصل می شود.. دامن مادر بزرگترین مدرسه ای است که بچه در آنجا تربیت می شود. (امام خمینی "ره" ۱۳۷۸، ج ۸، ص ۲۴۷-۲۴۱) امام خمینی (ره) همچنین فرموده

اند: «قرآن کریم انسان ساز است و زن ها نیز انسان ساز، وظیفه زن ها انسان سازی است. اگر زن های انسان ساز از ملتها گرفته بشود، ملتها به شکست و انحطاط مبدل خواهند شد، شکست خواهند خورد. (جایگاه زن در اندیشه امام خمینی، ۱۳۹۳، ص ۵۸) و نیز فرموده اند: «زن مظهر تحقق آمال بشر است. زن پرورش دهنده زنان و مردان ارجمند است. از دامن زن مرد به معراج می رود. دامن زن محل تربیت بزرگ زنان و بزرگ مردان است». (همان، ص ۲) « دختران جوان برای آنکه مادران لایقی برای پرورش فرزندان شریفی گردند، باید تعلیمات عالی بگیرند، نه به خاطر آنکه دکتر یا قاضی یا استاد شوند.... » (انسان موجود ناشناخته، ۱۹۳۵، ص ۳۱۴ و ۱۰۳ به نقل از فکور، پایگاه اجتماعی و سیاسی زن، ص ۴۴) پس شعارهای آزادی و همسانی نباید این رسالت مهم را لرزان و سست کند و آرمان والای مادری را در تیرگی فرو برد.

۳- آسیب های خانوادگی

اشتغال زنان علاوه بر اختلال در مسائل تربیتی و عاطفی خانواده منجر به پیامدهای منفی دیگری نیز می شود که به بعضی از آنها می پردازیم:

الف) مشکلات تحصیلی فرزندان:

اشتغال مادران تاثیرات نامطلوبی بر پیشرفت تحصیلی فرزندان دارد. پسرانی که مادران شاغل دارند در مقایسه با پسرانی که مادران غیر شاغل دارند پیشرفت تحصیلی یا نمره های آنها در آزمون های شناختی پایین تر است. در حالی که مادران در صورت بهره مندی از سواد کافی می توانند با حضور خود در خانه معلم بهتری برای فرزند خود باشند و تحریک ذهنی گسترده تری برای وی فراهم سازند. فقدان

تحریک فکری که از اشتغال مادر ناشی می شود اثر معکوسی هم بر دختران و هم بر پسران دارد . (بیانانگرد ، راهنمای والدین و معلمان در تربیت و آموزش کودکان ، ص ۹۷)

ب) کاهش نقش و تاثیر گذاری بر اعضای خانواده

ارتباط سالم والدین بخصوص مادر با فرزندان ، کمک بزرگی به شکل گیری شخصیت پایدار و سالم آنها می کند . این ارتباط هر چه بیشتر باشد فرزند را پخته تر و با انگیزه می سازد . «یک انسان هر چند نابغه و از نوادر هم باشد ، اگر در اجتماع ریشه نزنند و با دیگران ارتباط پیدا نکند، تدریجاً خشک می شود و از بین می رود . تمام انسان ها مانند گیاهانی هستند که در زمین یکدیگر ریشه می زنند و از همدیگر تغذیه می نمایند ؛ مثلاً مادران در فرزندان ریشه دارند و فرزندان نیز در مادران . وقتی این دو را از همدیگر جدا کنی ، هر دو پژمرده و آشفته حال می شوند . این ریشه ها و محبت ها یک ارتباط قلبی است... تربیت فرزندان همیشه با نصیحت و پند و اندرز نیست . بلکه برقرار کردن ارتباط های سالم و مفید، بیشتر از پند و اندرز در کودکان تاثیر مثبت دارد.» (حائری شیرازی، ۱۳۷۸، صص ۴۶-۴۵) این ارتباط برای نوجوان و جوان - به دلایلی چون شکل گیری هویت - اهمیت بیشتری دارد . پدر و مادر موظفند دوستانه ، زمان مشخصی را برای گفتگو و نظر خواهی از فرزندان خود اختصاص دهند تا فرزندان نیز بتوانند به راحتی مشکل ، نظر ، اندیشه و باور خود را در مورد مسائل مختلف با آنها در میان بگذارند . در حالی که مشغول شدن زن به کار بیرون از منزل ، مستلزم سپری کردن چندین ساعت از وقت خود در محیط کار است . به همین دلیل ، مادر کم تر در محیط خانه حضور دارد و بعد از آمدن از محیط کار، به دلیل خستگی نمی تواند ارتباط مناسبی با اعضای خانواده برقرار نماید ، اشتغال زن و صرف ساعات خارج از خانه و فشردگی کارهای خانه در ساعات حضور ، خواه نا خواه ارتباط اعضای

خانواده با یکدیگر را کاهش داده و زمینه تبادل نظر و بررسی مسائل و مشکلات خانواده و هم فکری جهت رفع آنها را محدود می کند .

ج) ایجاد خلل در پیوند خانوادگی

در اسلام خانواده اصل است و هر چیز که خدشه ای در آن ایجاد کند مطرود و هر عاملی که تقویت کننده آن باشد تایید شده است . اگر هر زن و مرد معاشرت هایشان با جنس مقابل فقط به همسرشان اختصاص داشته باشد، محبت میان آنها تقویت می شود؛ ولی اگر زمینه برای گفت و گو با دیگران باز شود ، چه بسا فرد در مقام مقایسه بر می آید که دیگران مرا بهتر از همسرم درک می کنند و همچنین باعث کاهش محبت می شود . در مقابل همسر آن فرد وقتی مشاهده می کند که رغبت همسرش به گفت و گو با دیگران بیش تر است چه بسا این امر ذهنیت های منفی و زمینه تنش را در خانواد ایجاد می کند . در صورتی که اگر باب ارتباط با نا محرم را از اول بسته بودیم یا به حداقل می رساندیم ، این نگرانی ها ایجاد نمی شد. (بانکی بورفرد، تحلیلی بر روابط دختران و پسران دانشجو، ص ۶۷۸)

د) نرسیدن به شوهر (نارضایتی شوهر)

کار کردن زن موجب می شود که وظایف او نسبت به گذشته سنگین تر شود و از او نتواند به خوبی به امور همسر خود رسیدگی کند ، بنابراین گاهی کارهای او را با بی اعتنائی رها می کند . پس روابط بین زن و مرد سرد و بی روح می شود و این خود افسردگی و اختلاف را در پی دارد . و نیز کار بیرون از منزل سبب می شود که زن رعایت حقوق شوهر را فراموش کند و همه این مسائل موجبات نارضایتی

شوهر را فراهم می کند . (قائمی ، ۱۳۶۸ ، ص ۱۸۷) اشتغال زنان همچنین می تواند از جهت فردی و اجتماعی ، آسیب هایی را در پی داشته باشد که در ذیل به آنها اشاره می شود .

۴- آسیب های فردی

الف) صدمات جسمی و روحی

از اثرات منفی اشتغال زنان صدمه های جسمی و روحی است که به آنان وارد می شود ؛ زیرا به علت درگیری های اجتماعی و رقابت های شغلی که در محل کارشان رخ می دهد ، به ناراحتی های اعصاب و روان مبتلا می شوند « اغلب زنان کارمند گرفتار خستگی روحی اند ، زیر مسئولیتشان سنگین است و غیر قابل تحمل ، هم باید کار بیرون را انجام دهند ، هم کار خانه و هم نگهداری فرزند و هم حفظ آرامش خاطر شوهر ، و این کاری بس سنگین و دشوار است » . (قائمی ، ۱۳۶۸ ، ص ۱۸۷)

ب) تحملی مضاعف و طاقت فرسا بر زنان

پذیرش اشتغال برای زنان به معنای زیر بار مسئولیتی مضاعف رفتن و قبول نقش های متعدد و احیاناً متعارض در زندگی است . زیرا اشتغال و فعالیت زن در بیرون از منزل ، از نقشی که او در خانه به عنوان مادر و همسر دارد نمی کاهد ، زیرا زنان بنا بر تعهد عاطفی و اخلاقی خودشان هیچ گاه از زیر بار مسئولیت های همسری و مادری شانه خالی نمی کنند ، بلکه او علاوه بر کار بیرون از منزل ، باید در خانه ، امور مربوط به همسر و فرزندان را انجام داده و حق ایشان را ادا کند . همان وظایفی که در خانه بر عهده زن غیر شاغل است ، بعد از پایان کار خارج از منزل ، در انتظار زن شاغل است . وی علی رغم خستگی ناشی از کار ، در خانه نیز باید به انواع وظایف خانگی خود که تهیه غذا ، پوشاک ، امور

بهداشتی و ... است، بپردازد. (نتایج و اندواری، حضور زن در جامعه از دیدگاه قرآن و روایات نظام حیات خانواده در اسلام، ۱۳۸۹، ص ۱۶۲) برخی از جامعه شناسان تصریح می کنند که اشتغال مادران در خارج از خانه بر مسئولیت آنان به طور نا عادلانه افزوده است. (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، روان شناسی رشد با نگرش به منابع اسلامی، ج ۲، ص ۸۶۳)

چ) آسان گیری از اصول شریعت اسلامی

زندگی با نشاط و پاک، نیاز مند آسانی و راحتی است، و گرنه از حرکت خواهد افتاد و نشاط و رونق خود را از دست می دهد. در آیات عدیده ای خداوند در مقام تشریح حکمی از احکام، سیر و آسانی را گوشزد می کند: «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ» (بقره: ۱۸۵)

ماه رمضان ماهی است که قرآن در آن نازل شده برای هدایت بشر و برای راهنمایی و امتیاز حق از باطل، پس هر که دریابد ماه رمضان را باید آن را روزه بدارد، و هر که ناخوش یا در سفر باشد (به شماره آنچه روزه خورده است) از ماهای دیگر روزه دارد، که خداوند برای شما حکم را آسان خواسته و تکلیف را مشکل نگرفته، و خواسته تا اینکه عدد روزه را تکمیل کرده و خدا را به عظمت یاد کنید که شما را هدایت فرمود، باشد که (از این نعمت بزرگ) سپاسگزار شوید. خدا برای شما آسانی می خواهد و برای شما دشواری نمی خواهد. پیامبر گرامی نیز شریعت خود را سهله سمحه نامیده است (مهریزی، زن، ص ۱۱۶) و نقل شده که: «ما خَيْرَ رَسُولٍ لِّلَّهِ (ص)» «بَيْنَ أَمْرَيْنِ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَ هُمَا مَا لَمْ يَكُنْ أَيْسَرًا فَانْ كَانِ

أَثْمًا كَانَ أَبَعَدَ النَّاسِ مِنْهُ» (بخاری ، ۲۵۶ق، ج ۸ ، ص ۳۷) هر گاه رسول خدا (ص) میان دو امر مخیر می شد ، آسان ترین را بر می گزید ، مگر آنکه معصیت باشد ، که در این هنگام دورترین مردمان از آن بود . هم کار در خانه و هم خارج از خانه زن را به زحمت می اندازد و نشاط و طراوت را از او می گیرد .

د) تاثیرات منفی ارتباط با نا محرم بر صفای روح فرد

در مواردی که زن در اثر اشتغال مجبور به ارتباط با نا محرم است، این ارتباطات اگر چه انسان را به مسائل منفی نکشاند، ولی شنیدن صدای نا محرم و مصاحبت با او ، آن صفایی را که در قلب و روح انسان است کدر می کند . این مسئله مخصوص کسانی است که اهل معنویت اند . (بانکی پور فرد

، ۱۳۸۰ ، ص ۶۷۹)

۵- آسیب های اجتماعی

آسیب های اجتماعی حضور زنان در اجتماع را می توان در موارد زیر بررسی کرد

الف - کاهش میزان ازدواج

کار بیرون از منزله به دست آوردن یک درآمد مکفی برای زنان موجب برآورده شدن نیازهای ایشان می شود و استقلال مالی پیدا می کنند ، این مساله در برخی موارد بسیار خوب است، ولی با رهایی از وابستگی مالی به همسر و حفظ استقلال ممکن است در مواردی موجب احساس عدم نیاز به همسر در او ایجاد شود . واقعیت این است که زنی که نیاز مالی نداشته باشد ، تمایل کمتری برای ازدواج دارد ، همان

طوری که اگر مردی نیاز جنسی در خود نبیند، ازدواج نمی کند. هم چنان که در این روزها این احساس عدم نیاز از دو طرف فهمیده می شود و به همین دلیل آمار طلاق بسیار بالا رفته است. (پریور، ۱۳۸۲، ص ۱۲۶)

ب) حفظ شدن حرمت و شخصیت زنان در محیط اجتماع

در محیط های مشترک مانند محل کار و کلاس های مختلط، به علت حساسیت روحی خانم ها زمینه استهزای آنها در محیط بسیار است و این خود تاثیر منفی در رشد و تکامل زنان دارد؛ برای مثال دخترها در کلاس های مشترک کم تر اظهار نظر یا سوال می کنند که نکند مورد تمسخر دیگران قرار گیرند؛ در حالی که اگر محیط آنها جدا باشد، حرمت زن بیشتر حفظ می شود. با رجوع به سنت پیامبر و فتاوی فقها، اختلاط زن و مرد مکروه و در بعضی موارد حرام می باشد؛ مثلاً پیامبر اکرم (ص) دری را برای رفت و آمد زنان تعیین کردند: «لو تر کنا هذا الباب للنساء» (سنن ابو داوود، ۲۷۵، ج ۱، ص ۱۹) این در را بهتر است برای زنان قرار دهیم. هم چنین مقرر کردند برای جلوگیری از اختلاط زن و مرد، مردان در وسط کوچه و خیابان رفت و آمد کنند و زنان از کنار (کلینی، ۳۲۹، ج ۵، ص ۵۱۸) و بر این اساس و موارد مشابه دیگر، فقها عمدتاً فتوا به کراهت اختلاط داده اند: «یکره اختلاط الرجال بالنساء الا للعجائز» (طباطبایی یزدی، ۱۳۵۵، فصل اول، مسئله ۴۹) «وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدِينٍ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّى يُصَدَرَ الرَّعَاءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ» (قصص: ۲۳) و چون بر سر چاه آبی حوالی شهر مدین رسید آنجا جماعتی را دید که (حشم و گوسفندانشان را) سیراب می کردند و دو زن

را یافت که دور از مردان در کناری به جمع آوری و منع اختلاط گوسفندانشان مشغول بودند. موسی

گفت: شما اینجا چه می‌کنید و کار مهمتان چیست؟ آن دو زن پاسخ دادند که ما گوسفندان خود را

سیراب نمی‌کنیم تا مردان گوسفندانشان را سیراب کرده باز گردند و پدر ما شیخی سالخورده و

فرتوت است (و مرد دیگری نداریم، ناچار ما را به شبانی گوسفندان فرستاده است). در قرآن کریم در

داستان موسی و دختران شعیب، دختران برای آن که در بین مردان نباشد گوسفندان خود را دور

کرده بودند تا وقتی آنها رفتند به گوسفندان آب دهند.

ج) خطر ارتباط نا مشروع با دیگران

زنی که شاغل است، در محیط اجتماعی با خطرانی روبرو خواهد بود؛ زیرا کسانی که از دین و ایمان

تهی هستند و فرمانبری بی قید و شرط از خواسته‌های غریزی و خواهشهای نفسانی دارند از رزشهای

متعالی و صفات والای انسانی سقوط کرده؛ نفس سرکش خود را بویژه هنگام روبرو شدن با عوامل

هیجان بر انگیز و تحریک کننده، از مدار طبیعی منحرف نموده و پا از دایره تقوا و عفاف بیرون می‌نهند

و به انحرافات جنسی می‌آیند که عواقب و پی‌آمدهای دردناکی برای جامعه و خود آنها دارد. خداوند

از پیروی کردن هوای نفس نهی فرموده. «... وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ

سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ...» (ص ۲۶) از هوای نفس پیروی مکن که تو را

منحرف می‌سازد. پیروی از غریزه و خواهش‌های نفسانی و بی‌اعتنایی به دریافت‌های وجدانی و

فرمان‌های الهی، سرآغاز فساد و تباهی و خواری است و انسان را از رسیدن به کمال انسانی و سعادت

مادی و معنوی محروم و او را گرفتار عذاب اخروی می‌کند. امام علی (ع) می‌فرماید: «من تلذَّ

معاصی الله اورثه الله ذُلًّا» (تمیمی آمدی، ۹۶۱، ج ۵، ص ۳۵۶) هر که از معاصی خداوند لذت برد،

خداوند او را به خواری افکند . هر عملی مخالف فطرت و طبیعت انسان ، ضربه و جنایتی بر روح و جسم است ، انحرافات جنسی نیز از عوارض و آثار ناگوار و خطرناکی است که گریبانگیر شخص منحرف جامعه و نسل آینده می شود ، که چه بسا آثار شوم آن ها تا آخر عمر باقی می ماند ؛ به همین علت دین مقدس اسلام - که دین فطرت و طبیعت است - با این انحرافات به شدت مبارزه نموده و آن ها را از گناهان بزرگ شمرده است . (کوهی، ۱۳۸۴، ص ۱۷۳) انسان مومن نا هنجاری اجتماعی را به همان سان که بر زن و نا موس خود نمی خواهد و حیثیت ربایی از زن و فرزند خود را تحمل نمی کند ، بر زن مسلمان نیز نباید تحمل کند . امام صادق (ع) در تعبیر لطیفی به این نکته خطیر اجتماعی اشاره می کند و می فرماید : « بَرُوا ابَائَكُمْ يَبْرِكُمْ اَبْنَاكُمْ وَ عَفُواً عَنِ نِسَاءِ النَّاسِ تَعْفُ عَنْ نِسَائِكُمْ.» (صدوق، ۱۳۹۰، ص ۲۸۸) نیکی کنید با پدرانتان تا به شما نیکی کنند پسرانتان و چشم پوشی کنید از زنان مردم تا مردم از زنانتان چشم پوشند .

د) اشتغال زنان و مسأله بیکاری

یکی از معضلات جوامع مختلف و به ویژه کشور ما بیکاری است . بدیهی است که زنان با اشتغال در جامعه، به طور طبیعی بسیاری از فرصتهای شغلی و بخش قابل توجهی از مشاغل را به خود اختصاص می دهند . البته در صورتی که لزوم اشتغال زنان ثابت می شد، استفاده از فرصتهای شغلی از حقوق مسلم آنان بود. اما با توجه به مطالب و استدلالهای بیان شده و تکالیف و حقوق زنان و مردان یکسان نیست. چه بسا کلان نگرایی به این مسأله ما را به این نکته متوجه می سازد که توسعه اشتغال زنان می تواند به نوعی تجاوز به حقوق خانواده هایی باشد که بیکاری مردان آنان از پیامدهای اشتغال فرصتهای شغلی

توسط زنان است. (آذربایجانی، ۱۳۸۳، ص ۹۹۸)

نتیجه گیری

اشتغال زنان آسیبهایی را در بعد فردی ، اجتماعی و خانوادگی در پی دارد . در حالی که در شرایط متساوی ، مردان و فرزندان می توانند در صحنه های اجتماعی و در به حرکت در آوردن اهرم های اقتصادی ، فرهنگی و سیاسی دارای موفقیت بیش تری باشند که از پشتوانه روحی و روانی بالاتری برخوردار باشند و بخش عمده ای از این توان روحی و روانی در خانه تأمین می شود. رعایت نظم و نظافت خانه ، رسیدگی به امور تغذیه و بهداشت همه این ها به طور طبیعی با وجود اشتغال زنان در تعارض و غیر قابل جمع است (اگر از موارد استثنایی صرف نظر کنیم) یا حداقل در حد قابل توجهی تنزل می یابند. و آنچه در نظام ارزشی اسلام اهمیت دارد انجام وظیفه است به نوعی که موجب رشد و تقرب معنوی انسان شود و شکل ظاهری عمل و این که در خانه باشد و یا در خارج جنبه ثانوی دارد.

منابع

- قرآن

- نهج البلاغه

- ۳- اسکندری نژاد، "نقش شخصیت مادر در تربیت دینی فرزند" طهورا، شماره هفتم، پاییز ۱۳۸۹ش.
- ۴- اعتصامی، پروین، "دیوان" مؤسسه چاپ و انتشارات علمی، چاپ دوم، تابستان ۱۳۶۲ش.
- ۵- امام خمینی، روح الله، "بیانات امام خمینی در جمع اعضای انجمن اسلامی معلمان" صحیفه نور، ج ۸.
- ۶- آذربایجانی، مسعود، "اشتغال زنان در جامعه" مجموعه مقالات نخستین هم اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان، قم: مطالعات و تحقیقات زنان، ۱۳۸۳ش.
- ۷- ابی داود، سلیمان بن اشعث السجستانی، "سنن ابی داود" بیروت: دارالفکر، ۱۴۲۱ ق.
- ۸- ابن بابویه، محمد بن علی، من لایحضر الفقیه، محقق، علی اکبر غفاری، ج ۳، ص ۴۳۹، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۳ق.
- ۹- برجی نژاد، زینب، "نقش مادر در تربیت فرزند" طهورا، شماره ششم، تابستان ۱۳۸۹ش.
- ۱۰- بانکی پور فرد، امیرحسین، "تحلیلی بر روابط دختران و پسران دانشجو" مجموعه مقالات نخستین هم اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان، قم: مطالعات و تحقیقات زنان، ۱۳۸۰ش.
- ۱۱- بیابانگرد، اسماعیل، "راهنمایی والدین و معلمان در تربیت و آموزش کودکان" دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ سوم ۱۳۷۸ش.
- ۱۲- پریور، علی، "خانواده و شادکامی" بی جا، انتشارات فجر، بی تا.
- ۱۳- تبیان، "جایگاه زن در اندیشه امام خمینی" دفتر هشتم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، تهران.

- ۱۴- جوادی آملی، عبدالله، "زن در آیینة جمال و جلال" قم: مرکز نشر اسراء ۱۳۷۷ ش.
- ۱۵- حر عاملی، محمدبن حسن، "وسایل الشیعه الی التحصیل مسائل الشریعه" محقق محمد الرازی، بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۴ ق
- ۱۶- حرانی، ابن شعبه، "تحف العقول" قم، انتشارات آل علی (ع)، ۱۳۸۴ ش.
- ۱۷- حائری شیرازی، صدر الدین، "راه رشد" قم: دارالصادقین، ۱۳۷۸ ش.
- ۱۸- دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، "روان شناسی رشد با نگرش به منابع اسلامی" ج ۲، تهران: سمت، ۱۳۷۹ ش.
- ۱۹- ربیع نتایج عملی اکبر و عالیہ روح اله زاده اندواری، "حضور زن در جامعه از دیدگاه قرآن و روایات" پژوهشنامه علوم و معارف قرآن کریم، شماره ۶، بهار ۱۳۸۹ ش.
- ۲۰- سجادی، سید ابراهیم، "قومیت مردان بر زنان در خانواده" پژوهشهای قرآنی شماره ۲۶-۲۵، بهار و تابستان ۱۳۸۰ ش.
- ۲۱- سعدی شیرازی، مصلح الدین، "گلستان" باب هفتم بی تا.
- ۲۲- صدوق، محمد بن علی بن الحسین القمی، "مالی" بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۰ ق.
- ۲۳- طباطبائی، سید محمد حسین، "المیزان فی التفسیر القرآن" قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه، ۱۴۰۴ ق
- ۲۴- عبدالواحد آمدی، "غررالحکم و دررالحکم" ترجمه هاشم رسولی محلاتی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۳ ش.
- ۲۵- "عروه الوثقی" فصل اول، مسئله ۴۹.
- ۲۶- فکور، فاطمه، "جایگاه اجتماعی و سیاسی زن" کتاب نقد، شماره ۱۲، پاییز ۷۸.

- ۲۷- قائمی، علی، "اسلام و تربیت دختران" انتشارات امیری، چاپ دهم، ۱۳۸۳ ش.
- ۲۸- قائمی، علی، "نظام حیات خانواده در اسلام" تهران: سازمان انجمن اولیا و مربیان، چاپ هفتم، ۱۳۷۸ ش.
- ۲۹- کلینی، محمد بن یعقوب، "فروع کافی" ج ۲، ترجمه سید جواد مصطفوی وسید هاشم رسولی، تهران: ۱۳۰۳ ق.
- ۳۰- _____ "کافی" ترجمه و شرح سید هاشمی رسولی، تهران: نشر فرهنگ اهل بیت.
- ۳۱- کوهی، محمدرضا، "آسیب شناسی شخصیت و محبوبیت زن" قم: انتشارات اتقان، ۱۳۸۴ ش.
- ۳۲- مطهری، مرتضی، "اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب" دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۵ ش.
- ۳۳- مطهری، مرتضی "نظام حقوق زن در اسلام" قم: انتشارات صدرا، چاپ هشتم، تیر ۱۳۵۷ ش.
- ۳۴- مطهری، مرتضی، "مجموعه آثار" تهران: صدرا، جلد ۲۲، ۱۳۷۸ ش.
- ۳۵- مهریزی، مهدی، "زن" خرم، ۱۳۷۷ ش.
- ۳۶- ملکی، حسن، "خانواده و تربیت دینی" تهران: انجمن اولیاء و مربیان، ۱۳۸۳ ش.
- ۳۷- نوری همدانی، حسین، "جایگاه بانوان در اسلام" انتشارات مهدی موعود (عج)، پاییز ۱۳۸۳ ش.
- ۳۸- نجاری، محمدبن اسماعیل، "صحیح بخاری" بیروت: داراحیاء التراث العربی، ۱۴۰۱ ق